

Arben Murtezić

KRIVIČNA DJELA IZ MRŽNJE

Puno štete, malo kazni

KRIVIČNA DJELA IZ MRŽNJE

Puno štete, malo kazni

Arben Murtezić

Direktor Centra za edukaciju
sudija i tužilaca Federacije Bosne i
Hercegovine (CEST FBiH)

Kingdom of the Netherlands

Ovaj dokument nastao je tokom projekta BIRN-a BiH "Contesting hateful and extremist narratives in Bosnian public space. Mapping hateful and extremist narratives in BiH and investigating the authorities' capacities to address them" podržan od strane Ambasade Kraljevine Nizozemske u BiH (MATRA)"

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Zakonski okvir: Usklađeni materijalni, različiti procesni zakoni	8
Krivična djela iz mržnje u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine?	10
Položaj oštećenog u krivičnom postupku: neusklađenost i potreba za posebnim tretmanom	10
3. Sudska praksa: Problemi od evidencije do pravosnažnosti	12
4. Poseban pristup procesuiranju krivičnih djela iz mržnje: pozitivna obaveza države	16
5. Govor mržnje: neprecizno definisan ali precizno pogađa mete	18
Građanskopravna odgovornost za govor mržnje: može li se uspješno tužiti?	21
6. Edukacija nosilaca pravosudnih funkcija: postavljeni osnovi i prostor za napredak Preporuke	22
	24

].

Uvod

Zločin iz mržnje je teško definirati, izmjeriti i objasniti. Izrazi *zločin iz mržnje* i *zločin iz predrasude* nastali su u SAD-u tokom 1980-ih kao rezultat traženja nove terminologije prvenstveno za opisivanje nasilja usmjerenog protiv Jevreja, crnaca i homoseksualaca¹.

Danas se može reći da je najčešće korištena definicija ona koju je OSCE objavio 2006. godine:

“Svako krivično djelo u kojem je objekt napada izabran na osnovu njegove stvarne ili percipirane pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u grupi koja je zasnovana na njihovom stvarnom ili percipiranom rasnom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, jeziku, boji kože, religiji, spolu, starosnoj dobi, mentalnoj ili fizičkoj onesposobljenosti, seksualnoj orijentaciji ili nekom drugom sličnom statusu ima se smatrati krivičnim djelom počinjenim iz mržnje.”²

Ova definicija je, kao što će se dalje u tekstu vidjeti, suštinski sadržana i u relevantnim odredbama zakona u Bosni i Hercegovini.

Krivična djela iz mržnje predstavljaju veliku opasnost zbog njihovog jedinstvenog uticaja na žrtve kao i na užu i širu zajednicu. Naime, ova djela nisu samo fizički napadi, oštećenje imovine ili kršenje građanskih prava konkretno jednog ili više oštećenih. Radnje izvršenja ovakvih djela ciljaju i pogadaju čitave grupe i kategorije u društvu. Pored toga, na ovaj način se učvršćuju predrasude i strahovi koji i pokreću ove zločine, čime se nastavlja ciklus mržnje. U konačnici, ovim djelima, osim što se krše osnovna prava kao što su, između ostalog, pravo na život, fizički integritet ili imovinu, napada se i na suštinske vrijednosti demokratskog društva kao što su jednakost i pravo na različitost. Sve navedeno se odnosi na gotovo svako društvo, odnosno državu. Vjerovatno ne treba posebno naglašavati da ova djela u Bosni i Hercegovini zbog svih notornih specifičnosti imaju posebnu težinu, i zato je odgovor državnih institucija ali i drugih aktera u društvu posebno značajan. S tim u vezi, ne može se tvrditi da je ova materija potpuno neistražena jer je nekoliko uglednih stručnjaka iz pravosuđa, naučne zajednice i civilnog sektora, uz podršku nevladinih i međunarodnih organizacija te nešto rjeđe državnih institucija, posljednjih godina obavilo značajna istraživanja i objavilo vrijedne publikacije. Međutim, imajući u vidu prirodu, značaj i kompleksnost problema, napori u ovom pravcu ne mogu biti preveliki. Stoga ovaj *policy paper* ima za cilj, kroz sublimiranje dosadašnjih istraživanja, ali i sažeto primarno tumačenja zakonskog okvira i sudske prakse, ponuditi konkretne i sveobuhvatne preporuke.

1 Green, D. P., McFalls, L. H., & Smith, J. K. (2001). Hate crime: An emergent research agenda. *Annual review of sociology*, 27(1), 479–504.

2 OSCE, Challenges and Responses to Hate-Motivated Incidents in the OSCE Region (Warsaw: OSCE/ODIHR, 2006), str. 7.

2.

**Zakonski
okvir: Usklađeni
materijalni, različiti
procesni zakoni**

Kroz proces izmjena i dopuna, pa i donošenja novih temeljnih zakona, ono što se činilo kao dobro rješenje, neupitno sa stanovišta nadležnosti ali i pravne sigurnosti, 2003. godine kada su doneseni novi zakoni u gotovo identičnim tekstovima, danas je prilično obesmišljeno.

Konstatacija da postoji neusklađenost propisa kako sa međunarodnim standardima tako i između različitih nivoa i dijelova države gotovo da je postala opšte mjesto u analizama zakonskog okvira u različitim oblastima u Bosni i Hercegovini. Nažalost, ova unutrašnja neusklađenost postaje sve izraženija i kod krivičnog zakonodavstva kao nosivog stuba vladavine prava koji reguliše oblast u kojoj je pravna sigurnost absolutni imperativ. Kroz proces izmjena i dopuna, pa i donošenja novih temeljnih zakona, ono što se činilo kao dobro rješenje, neupitno sa stanovišta nadležnosti ali i pravne sigurnosti, 2003. godine kada su doneseni novi zakoni u gotovo identičnim tekstovima, danas je prilično obesmišljeno. Štaviše, čini se da spomenuti proces udaljavanja i različitih rješenja nije završen.

Međutim, kada se radi konkretno o predmetnom pitanju, navedeno zaista nije poseban problem kada je riječ o materijalnim krivičnim zakonima. Suštinski, može se reći, kao što stoji i u Izvještaju Evropske komisije za 2021. godinu, da su odredbe o zločinima iz mržnje uskladene. Pregledom relevantnih odredbi može se uočiti da su razlike između entitetskih zakona³ isključivo nomotehničke prirode. Krivični zakon BDBiH⁴ se razlikuje po tome što zaštićene karakteristike nisu taksativno navedene i ostavljaju otvorenu mogućnost da je mržnja zasnovana i na drugim osobinama pored pobrojanih u zakonu. Ovo bi se eventualno moglo smatrati nedostatkom s aspekta pravne sigurnosti. Međutim, imajući u vidu motiv ovih odredbi, a to je osiguranje prava na različitost i ravnopravnost bez obzira na njihove individualne, odnosno grupne karakteristike ovo rješenje je u stanovitoj prednosti⁵.

3 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/17, 76/14, 46/16 i 75/17), Krivični zakonik Republike Srpske (Službeni glasnik RS, broj 64/17).

4 Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BDBiH, broj 33/13-prečišćen tekst, 47/14, 26/16, 13/17 i 50/18).

5 Filipović, Lj. (2019). *Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje – Komentar relevantnih zakonskih odredaba*, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.

Suštinski, radi se o posebnom krivičnopravnom institutu koji se odnosi na određeni tip krivičnih djela. Međutim, ono što treba naglasiti jer kod opšte, pa i djela stručne javnosti, u tom pogledu postoji određeno nerazumijevanje, ne radi se o samostalnom krivičnopravnom institutu. Naime, da bismo mogli reći da postoji krivično djelo iz mržnje moraju kumulativno biti ispunjena dva uslova. Prvi je da je to djelo propisano u zakonu (npr. oštećenje tuđe stvari) i bez mržnje kao posebnog obilježja. Drugi uslov je da je postojala mržnja kao pobuda koja je onda otežavajuća okolnost. Dakle, radi se o drugačijoj situaciji nego kada je mržnja obilježje krivičnog djela, kao što je to slučaj kod krivičnog djela raspirivanja mržnje. U širem smislu se može reći da su i ovo djela iz mržnje, međutim nužna je distinkcija kako bi se izbjegli nesporazumi.

Krivična djela iz mržnje u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine?

Gore spomenuti Izvještaj Evropske komisije, te još neki drugi članci i dokumenti govore o usklađenosti odredbi u četiri krivična zakona u Bosni i Hercegovini. Međutim, posebnih odredbi o otežavajućim okolnostima zbog počinjenja djela iz mržnje u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine nema. Jedan od razloga koji se može čuti jeste da je ovaj institut izostavljen da bi se izbjegao eventualni sukob nadležnosti. Ovo svakako ne стоји jer se, kao što je gore opisano, ne radi o posebnom krivičnom djelu već o otežavajućoj okolnosti. Drugi razlog, o kojem se može raspravljati, jeste da u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine ne postoje djela na koja se po svojoj prirodi ovaj institut može primijeniti. Međutim, ovakvo obrazloženje je vrlo upitno kada imamo na umu djela iz glave "Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina". Osim same prirode ovih djela koja proizilazi i iz samog naziva ove glave Zakona, možemo uzeti za primjer i određena djela kao što su "Protupravno lišenje slobode" ili "Uskraćivanje glasačkog prava" gdje je počinjenje iz mržnje sasvim realna opcija. Ponovo treba naglasiti da se radi o drugom institutu u odnosu na postojanje krivičnog djela "Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti" iz člana 145a. koji je dopunjeno poznatom odlukom visokog predstavnika iz 2021. godine.⁶

Položaj oštećenog u krivičnom postupku: neusklađenost i potreba za posebnim tretmanom

Gore spomenute razlike u sistemskim zakonima se u ovdje relevantnom dijelu posebno očituju u različitom položaju oštećenog koji je u Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske znatno ojačan kroz izmjene i dopune iz 2021. godine. Između ostalog, omogućen je potpun pristup istrazi te djelotvornije učešće žrtve odnosno oštećenog u krivičnom postupku omogućavanjem formalnog predlaganja izvođenja dokaza, koje je u drugim zakonima o krivičnom postupku omogućeno isključivo u odnosu na postavljeni imovinskopravni zahtjev. Ovo je generalno značajan pomak ali je od posebnog značaja za krivična djela iz mržnje jer je važno da žrtva, odnosno oštećeni ima uvid u to da li se u istrazi poduzimaju radnje koje vode ka eventualnom

6 Izmjene Krivičnog zakona BiH – Službeni glasnik 46/21.

“ Svi krivično procesni zakoni obavezuju tužioca da oštećenog obavijesti o donošenju naredbe o neprovodenju istrage, tj. o obustavljanju istrage, odnosno takozvanim negativnim tužilačkim odlukama kao i razlozima za takve odluke. U ovim slučajevima oštećeni može uložiti pritužbu uredu tužitelja a potom i prigovor glavnem federalnom, odnosno glavnem republičkom tužiocu.

dokazivanju mržnje kao pobude. Isto tako, sasvim realno da žrtva odnosno oštećeni mogu kroz predlaganje dokaza doprinijeti rasvjetljavanju svih relevantnih okolnosti⁷.

Ono što se često navodi kao najznačanija izmjena je mogućnost postupanja oštećenog kao tužioca u slučajevima odustajanja od krivičnog gonjenja nakon podizanja optužnice. Ova izmjena bi mogla biti bez posebnog uticaja na praksu, s obzirom da su slučajevi odustajanja od gonjenja nakon podizanja optužnice iznimno rijetki. Međutim, izmjena za koju ima prostora i kod ovako inoviranog ZKP RS-a i kod ostalih krivičnih procesnih zakona odnosi se na specifičnost krivičnih djela iz mržnje. Naime, svi krivično procesni zakoni obavezuju tužioca da oštećenog obavijesti o donošenju naredbe o neprovodenju istrage, tj. o obustavljanju istrage, odnosno takozvanim negativnim tužilačkim odlukama kao i razlozima za takve odluke. U ovim slučajevima oštećeni može uložiti pritužbu uredu tužitelja a potom i prigovor glavnem federalnom, odnosno glavnem republičkom tužiocu. Mogućnost ulaganja ovih prigovora je formalizovana spomenutim izmjenama ZKP RS-a, ali u praksi funkcioniše već nekoliko godina i u FBiH.

Dakle, ovaj mehanizam može biti pokrenut samo u slučajevima ovakvih odluka, ali ne može biti pokrenut kada tužitelj podigne optužnicu za učinjeno krivično djelo ali bez terećenja osumnjičenog i za pobudu odnosno za počinjenje iz mržnje.

7 Filipović, Lj. (2021). Pozitivne obaveze države i prava oštećenih krivičnim djelima učinjenim iz mržnje u Krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. U A. Murtezić (ur.), *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*. Sarajevo, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca.

3.

Sudska praksa: Problemi od evidencije do pravosnažnosti

2018. GODINA**121**zabilježen
slučaj mržnje**2**

izrečene presude

2019. GODINA**131**zabilježen
slučaj mržnje**1**

izrečena presuda

2020. GODINA**119**zabilježenih
slučajeva mržnje**3**

izrečene presude

Izvještaj Evropske komisije iz 2021. godine

zvještaj Evropske komisije iz 2021. godine, bez navođenja izvora a pretpostavlja se da se radi o evidenciji iz elektronskog sistema upravljanja predmetima (CMS) koju vodi VSTV BiH, sadrži informaciju da je u 2020. godini zabilježeno 119 slučajeva mržnje i izrečene su tri (3) presude, u poređenju sa 131 slučajem i jednom (1) presudom u 2019. i 121 slučajem i dvije (2) presude u 2018. godini. Pored toga, navodi se i da je osam suđenja bilo u toku. Konstatovano je da propusti da se djela identifikuju kao zločini iz mržnje, kao i visok teret dokazivanja koji još uvijek otežava utvrđivanje namjere, dovode do podizanja malog broja optužnica i presuda, te da sudska praksa nije usklađena dok su manjinski povratnici najčešće izloženi govoru mržnje i zločinu iz mržnje na etničkoj osnovi.

Iako za ove zaključke Komisija nije ponudila posebno obrazloženje, istraživanje BIRN-a kao do sada najsveobuhvatnije u ovoj oblasti u dobroj mjeri potvrđuje tačnost navedenog.⁸

Prije svega, iz opisa postupka prikupljanja podataka za ovo istraživanje vidi se da problemi počinju već sa evidentiranjem i klasifikovanjem predmeta. Naime, većina sudova je odgovorila da ovakve predmete nije procesuirala, što je prema podacima iz evidencije gotovo sigurno tačno. Naime, ono što je ovdje u velikom broju slučajeva ključno jeste da li je mržnja razmatrana kao otežavajuća okolnost što se iz evidencija uglavnom ne vidi jer sud pobudu cijeni i bez pravne kvalifikacije u optužnici koja se evidentira. S tim u vezi, uvidom u više od 40 prikupljenih presuda primjetno je da je u velikoj većini riječ o presudama za djelo raspirivanja mržnje, koje se kao takvo samo može i evidentirati i podaci o takvim presudama su sigurno potpuniji. Međutim i ovdje se u nekoliko situacija može uočiti nelogičnost da je sud koji je postupao kao drugostepeni dostavio presudu, a prvostepeni na čiju odluku je uložena žalba nije dostavio tu presudu ili je odgovorio da

⁸ Grebo, L. i Brkanić, Dž. (2022). Uslovne kazne ne sprečavaju širenje mržnje. Dostupno na: <https://detektor.ba/2022/09/13/uslovne-kazne-ne-sprecavaju-sirenje-mrznje/>

nema takvih predmeta. Ovo je zaista šteta s obzirom da prvostepene presude u principu sadrže više podataka. Dalje, u pogledu trajanja postupka, može se zaključiti da u slučajevima kada dođe do optuženja postupci za naše uslove uglavnom ne traju posebno dugo. Ono što se često zamjera našem pravosuđu, a to je blaga kaznena politika i ovdje je lako uočljivo s obzirom da su presude najčešće uslovne i niže od godinu dana, dok je značajan broj i oslobođajućih, posebno za djelo raspirivanja mržnje o čemu će biti više govora dalje u tekstu.

Što se tiče samih krivičnih djela, u većini se ne radi o posebno teškim djelima i najčešće su to oštećenje tuđe stvari i ugrožavanje sigurnosti. Međutim, kada se pogleda ko su oštećeni i čija je imovina oštećena, a to su najčešće privatna imovina povratnika ili članova manjinskih zajednica te vjerski i sakralni objekti, jasno je da društvena šteta daleko prevazilazi materijalnu.

Krivična djela počinjena iz mržnje protiv ovih zajednica te Roma i pripadnika seksualnih manjina, s obzirom na ranjivost, šalju snažnu poruku netrpeljivosti i izazivaju veliki strah i napetost bez obzira na konkretnu težinu i nastalu štetu.

U smislu evidentiranja i dužne trajanja postupanja čini se da poseban problem predstavljaju predmeti koji ne dođu u fazu procesuiranja pred sudom već se radi o prijavama i predmetima koji su formirani u tužilaštva i policijskim agencijama. Istraživanje BIRN-a pokazuje nejednakost u postupanju tužilaštava u ovom smislu te da često inicijalni izvještaji o krivičnim djelima ne sadrže kvalifikacije koje ukazuju na djelo iz mržnje iako se sa priličnom sigurnošću može i kroz poznate činjenice zaključiti da se radi o takvom djelu. Istina, donekle je razumljivo da predmeti u kojima je učinilac nepoznat teže mogu biti kvalifikovani kao djelo iz mržnje, s obzirom da su iskaz osumnjičenog i podaci o njegovoj ličnosti i ponašanju važni elementi dokazivanja u tom pravcu. Međutim, teško je zamisliti situaciju u kojoj oštećenje vjerskog objekta ili groblja može predstavljati oštećenje tuđe stvari iz druge pobude.

4.

Poseban pristup procesuiranju krivičnih djela iz mržnje: pozitivna obaveza države

... ukoliko se rasno podstaknuto nasilje i brutalnost tretira podjednako kao i slučajevi u kojima nema rasističkih elemenata, to bi značilo da se zatvaraju oči pred specifičnim odlikama akata koji posebno destruktivno djeluju na osnovna prava. Ukoliko se ne pravi razlika između načina na koji se tretiraju situacije koje se u osnovi razlikuju to se može podvesti pod ponašanje koje se ne može opravdati i koje je u suprotnosti sa članom 14. Konvencije.

Evropski sud za ljudska prava

Gore navedeni prijedlozi da se oštećenim krivičnim djelima iz mržnje da poseban položaj u postupku te da se takvi predmeti prioritetno procesuiraju mogu naići na kritiku da se na ovaj način narušava princip jednakosti tretmana u odnosu na druga djela i oštećene. Međutim, Evropski sud za ljudska prava je jasno utvrdio da "... ukoliko se rasno podstaknuto nasilje i brutalnost tretira podjednako kao i slučajevi u kojima nema rasističkih elemenata, to bi značilo da se zatvaraju oči pred specifičnim odlikama akata koji posebno destruktivno djeluju na osnovna prava. Ukoliko se ne pravi razlika između načina na koji se tretiraju situacije koje se u osnovi razlikuju to se može podvesti pod ponašanje koje se ne može opravdati i koje je u suprotnosti sa članom 14. Konvencije".⁹

Svojevrsna prioritizacija i ukazivanje na obavezu da se krivično djelo istraži na način koji bi potvrdio ili isključio da se radi krivičnom djelu iz mržnje potvrđena je i u kasnijim presudama. Za nas je posebno interesantno da se ESLJP očitovao i po pitanju dužine trajanja istrage gdje je utvrdio da je neprihvatljivo da policija, svjesna da je predmetni događaj najvjerojatnije motiviran etničkom mržnjom, dozvolila da istraga traje više od sedam godina bez preuzimanja bilo kakvih ozbiljnih koraka radi identifikovanja ili krivičnog progona počinitelja¹⁰.

9 Presuda ESLJP-a od 6.7.2005. godine u predmetu Načova i drugi protiv Bugarske, broj predstavke 43577/98 i 43579/98, tačka 110.

10 Presuda ESLJP-a od 31.5.2007. godine u predmetu Šećić protiv Hrvatske, broj predstavke 40116/02.

5.

Govor mržnje: neprecizno definisan ali precizno pogađa mete

Govor mržnje:

- ima specifične ciljeve, odnosno mete
- je podsticanje nasilja ili mržnje
- je napad ili umanjivanje vrijednosti

Kompleksnost govora mržnje se možda najprije ogleda u činjenici da ne postoji jedinstvena definicija, odnosno da su one koje se koriste prilično generalne i uopštene. Međutim, zajednički elementi za većinu definicija iz relevantnih izvora su:

- Govor mržnje ima specifične ciljeve, odnosno mete i zasniva se na specifičnim karakteristikama grupa, kao što su etničko porijeklo, vjera, seksualna orientacija i drugo.
- Govor mržnje je podsticanje nasilja ili mržnje. Različite definicije koriste drugačije termine da opišu govor mržnje ali većina definicija ističe da je govor mržnje podsticanje nasilja ili mržnje prema manjini, odnosno ranjivoj skupini.
- Govor mržnje je napad ili umanjivanje vrijednosti. Tako niz definicija ukazuje da je govor mržnje korištenje jezika koji napada ili umanjuje vrijednosti određene grupe.

Globalna informatizacija je doprinijela tome da se o problemu sve češće raspravlja u tom kontekstu pa su neki od najcitatiranjih akademskih radova na ovu temu svrstani u kategoriju kompjuterske, odnosno kibernetičke nauke a definicije i shvatanja kompanija kao što su Facebook, YouTube i Twitter spadaju među najvažnije¹¹. Štaviše, jedan od ključnih međunarodnih

¹¹ Fortuna, P., & Nunes, S. (2018). A survey on automatic detection of hate speech in text. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 51(4), 1–30.

dokumenata u ovoj oblasti jeste Protokol uz specijalizovanu Konvenciju o kompjuterskom kriminalu (Budimpeštanska konvencija, ETS No. 185). Tako se i u Izvještaju Evropske komisije navodi da u Bosni i Hercegovini ne postoji mehanizam nadzora i sprečavanja govora mržnje u *online* medijima a spomenuta Konvencija i dodatni protokol se djelimično provodi. Očekivano, tu je i preporuka da treba preduzeti konkretne mjere za suzbijanje govora mržnje, naročito u službenom diskursu.

U krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine ne postoji odredba koja nosi naziv govor mržnje niti se ovaj termin, koji se inače tako često koristi, može naći u zakonskim tekstovima. Međutim, inkriminisano je nekoliko pojavnih oblika govora mržnje. Odredbe koje se najčešće spominju u ovom smislu su:

- Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti (član 145.a KZ BiH; član 163. KZ FBiH; član 160. KZ BDBiH)
- Neovlašteno posjedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice (član 363. KZ FBiH; član 357. KZ BDBiH)
- Javno izazivanje i poticanje nasilja i mržnje (član 359. KZRS) i
- Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu (član 363. KZ RS).

Generalno, ne može se reći da je ova pojava neregulisana ili podnormirana¹². Međutim, u Izvještaju Evropske komisije za 2021. godinu opravданo se kao problem navodi da propisi na entitetskom nivou predviđaju kao krivično djelo govor mržnje samo u slučaju izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, dok su seksualna orientacija i rodni identitet izostavljeni.

Istraživanje koje je sprovedeno uz podršku Centra za edukaciju sudija i tužilaca FBiH¹³ pokazalo je da je sudska praksa u Bosni i Hercegovini oskudna, sa malim brojem predmeta za relativno dug vremenski period. Naročito kada se ima u vidu percepcija javnosti da se govor mržnje dešava svakodnevno putem društvenih mreža i sredstava javnog informiranja. Posebno je interesantan podatak da se i kod malog broja presuda uopšte, u nešto više od polovine slučajeva, radi o oslobođajućim presudama. Ovo je odlično sumirala autorica istraživanja: "ovo su djela za koja se rijetko sudi u našim sudovima, a još rjeđe osuđuje."¹⁴

U većini slučajeva se kao razlog oslobođajućih presuda navodi to da tužilaštvo nije uspjelo dokazati da su se radnjama optuženih stekli bitni elementi krivičnog djela za koje se tereti, kao i da dokazi izvedeni od strane tužilaštva nemaju potrebnu snagu pouzdanosti i uvjerljivosti da su optuženi učinili krivična djela koja im se stavljaju na teret. Ovo ukazuje na potrebu daljnje

12 Ferhatović, A. (2021). Govor mržnje u praksi sudova Bosne i Hercegovine. U A. Murtezić (ur.), A., *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*. Sarajevo, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u F BiH, str. 141-159.

13 Ibid, str. 142.

14 Ibid, str. 159.

“

... propisi na entitetskom nivou predviđaju kao krivično djelo govor mržnje samo u slučaju izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, dok su seksualna orijentacija i rodni identitet izostavljeni.

Izvještaj Evropske komisije za 2021. godinu

edukacije u ovom domenu ali i određenih zakonskih izmjena kojim bi se precizirale relevantne odredbe, s obzirom da su radnje učinjenja prema važećim zakonima možda preširoko i neprecizno postavljene.

Gradičkopravna odgovornost za govor mržnje: može li se uspješno tužiti?

Intrigantna je teza da i koristeći postojeće pozitivnopravne propise može doći do građanskopravne odgovornosti za govor mržnje ili drugi nedozvoljen govor¹⁵. Ovo se obrazlaže time da se ova odgovornost može zasnovati na relevantnim odredbama Zakona o obligacionim odnosima te na neposrednoj primjeni standarda zaštite prava na privatni život iz člana 8. Evropske konvencije.

Međutim, u Bosni i Hercegovini nisu vođeni postupci u kojima je zahtjev bio usmjerен na deliktnu građanskopravnu odgovornost. Jedini način da se provjeri kako bi ovakvi zahtjevi bili tretirani od sudova jeste iniciranje nekoliko postupaka.

¹⁵ Baručija, A. (2021). Građanskopravna odgovornost za govor mržnje. U A. Murtezić, (ur). *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*. Sarajevo, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca u F BiH, str. 126-140.

6.

**Edukacija
nosilaca
pravosudnih
funkcija:
postavljeni
osnovi i prostor
za napredak**

“ U postupku otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz mržnje, važna je uloga ovlaštenih službenih osoba.

Izvještaj Evropske komisije za 2021. godinu

Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS-a već nekoliko godina kontinuirano sarađuje sa Misijom OSCE-a u Bosni i Hercegovini u organizaciji seminara na temu “Krivična djela počinjena iz mržnje”. Seminari se uglavnom održavaju jednom godišnje a ciljna grupa su sudije, tužioci ali i stručni saradnici/savjetnici pravosudnih institucija.

Neke od tema koje su obrađene na navedenim seminarima su: Načelo legaliteta krivičnog gonjenja, Pozitivne obaveze države da provodi djelotvornu istragu i krivično gonjenje prema EKLJP, Indikatori mržnje, Non bis in idem – Kvalifikacija djela te Činjenični opis i pravna kvalifikacija djela u optužnici.

Nadalje, centri su u okviru regionalnog projekta Vijeća Evrope i Evropske unije “Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi – JUFREX”, tokom 2020., 2021. i 2022. godine, realizovali (jednom godišnje) seminare na temu “Krivičnopravni aspekti govora mržnje”.

Pored toga, Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH je 2019. godine, u saradnji sa AIRE Centrom iz Londona, realizovao dva seminara na temu “Krivičnopravni aspekti slobode izražavanja”.

Svi navedeni seminari su pozitivno ocijenjeni uz solidno interesovanje polaznika. Međutim, ono što je uočljivo jeste da su održani uz finansijsku i tehničku podršku međunarodnih organizacija. Bitno je izbjegći da se ovakve aktivnosti prestanu održavati ukoliko ova podrška pa i inicijativa izostane. U tom pogledu treba razmotriti mogućnost da ove obuke budu obavezne za tužioce i sudije krivičnih referata, kao što je nedavno učinjeno s obukom iz oblasti etike za sve. Na ovaj način bi i centri bili u obavezi da uvrštavaju ove teme u svoje godišnje programe bez obzira na eventualni izostanak podrške i inicijative partnerskih organizacija. Svakako, u postupku otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz mržnje, važna je uloga ovlaštenih službenih osoba, koje osim da bi sprovele radnje dokazivanja mogu sprovesti i širok spektar drugih radnji i mjera koje u operativno-spoznajnom smislu mogu biti putokaz u kojem pravcu voditi istragu i koje istražne radnje poduzimati¹⁶. Za navedeno su potrebna specifična znanja koja treba nadograđivati, između ostalog, i kroz zajedničku edukaciju sa nosiocima pravosudnih funkcija.

16 Halilović, H. i Lučić-Ćatić, M. (2022). *Krivična djela iz mržnje i govor mržnje, kako ih prepoznati i adekvatno procesuirati*. Atlantska inicijativa.

Preporuke

- Uspostaviti redovnu komunikaciju agencija za sprovođenje zakona i drugih državnih institucija sa zainteresiranim organizacijama u zajednici, nevladim organizacijama i vjerskim institucijama u vezi sa navodnim ili potvrđenim krivičnim djelima iz mržnje.
- U zakonima o krivičnom postupku dati veća prava oštećenom u pogledu pristupa istrazi i mogućnosti ulaganja prigovora i čak i ukoliko se optužnica podiže ali bez elementa mržnje, analogno prigovorima kod negativnih tužilačkih odluka.
- Dopuniti Krivični zakon Bosne i Hercegovine odredbama o krivičnim djelima iz mržnje kakve sadrže entitetski zakoni.
- Dopuniti entitetske krivične zakone na način da se govor mržnje odnosi i na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.
- Dati prioritet u radu s obzirom na veliki javni interes. Nije osnovan prigovor da bi se time narušio princip jednakosti i hronološkog postupanja s obzirom da je Evropski sud za ljudska prava u više presuda naglasio obavezu države da ovakve predmete ne tretira kao sve ostale.
- Donijeti odluku da obuke iz ove oblasti budu obavezne za tužioce i sudske krivičnih referata, kao što je nedavno učinjeno sa obukom iz oblasti etike za sve. Omogućiti i ovlaštenim službenim licima učešće u ovim obukama. U obuke uključiti eksperte iz akademске zajednice i nevladinih organizacija.
- Inicirati nekoliko postupaka za utvrđivanje deliktne građanskopravne odgovornosti.
- Uspostaviti koordinaciju između državnih institucija te nevladinih i međunarodnih organizacija zainteresovanih za ovo pitanje.
- Uspostaviti jedinstvenu i potpunu bazu podataka. Ovome bi značajno pomoglo uvođenje funkcionalnosti CMS sistema kojom bi se registrovali predmeti u kojima je cijenjena mržnja kao pobuda.
- Da bi se osiguralo da istrage budu što je moguće sveobuhvatnije, koordinirati sa drugim pravosudnim institucijama i agencijama za sprovođenje zakona uključujući i Obavještajno-sigurnosnu agenciju BiH kako bi se identificovali obrasci, organizirane grupe mržnje i osumnjičeni potencijalno umiješani u krivično djelo.
- Uspostaviti partnerski odnos između policijskih agencija i tužilaštava i medija kako bi informacije bile pripremljene i objavljene blagovremeno i adekvatno.

UZNEMIRAVANJE RADIKALIZACIJA NETRPELJIVOST
NACIONALIZAM ESKREMIZAM

NACIONALIZAM ISLAMOFOBija PREDRASUDE

DOMINACIJA HULIGANIZAM DISKRIMINACIJA

RASPIRIVANJE MRZNJE

MRZNJE KRIMINAL NASILJE

ZLOSTAVLJANJE NETRPELJIVOST
RADIKALIZAM STRAH

NETRPELJIVOST RADIKALIZAM OSVETA

ESKREMIZAM KSENOFOBija RASIZAM

ZASTRAŠIVANJE PRIJETNJE PROPAGANDA

ESKREMIZAM RADIKALIZAM UZNEMIRAVANIE

ANTISEMITIZAM

ESKREMIZAM RADIZAM

FAŠIZAM NETRPELJIVOST

PROGON PRIJETNJE

RASIZAM NACIONALIZAM

NACIONALIZAM MRZNJA

PREDRASUDE DISKRIMINACIJA

NACIONALIZAM OSVETA